

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Досліджено сутність регіональної інноваційної системи. Удосконалено модель регіональної інноваційної системи. Досліджено можливість формування інноваційного кластеру. Обґрунтовано необхідність створення інноваційних кластерів у регіоні.

Ключові слова: регіон, регіональна інноваційна система, інноваційний кластер, суб'єкти інноваційного ринку.

Постановка проблеми. В сучасних умовах підвищення глобалізації економік усіх країн світу виникає проблема забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки як важливого фактора стабільно-економічного розвитку держави. Водночас, як показує практичний досвід економічно розвинутих країн, саме формування і розвиток інноваційного потенціалу країни і, відповідно, її регіонів здатне забезпечити високу конкурентоспроможність економіки. Орієнтація на створення інноваційної моделі економіки в Україні призводить до необхідності вироблення певної організації інноваційної діяльності як у країні в цілому, так і в окремих регіонах, оскільки потрібне формування ефективного механізму виникнення, поширення і використання інновацій. Особливо це стосується регіонів з високим інноваційним потенціалом. Для реалізації такого механізму необхідне створення відповідних інституційних умов і організаційних структур, що забезпечують раціональне протікання вказаних процесів і ефективну взаємодію їх учасників, які в сукупності є інноваційним середовищем регіону. Один із шляхів формування інноваційного розвитку – створення ефективно діючої регіональної інноваційної системи (РІС).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним та практичним проблемам створення, функціонування регіональних інноваційних систем та дослідженню питань формування кластерів присвятили свою наукові праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені як П. Бубенко, В. Гусев, А. Дегтяр, Т. Самофалова, В. Байцим, Л. Яремко, В. Третяк, Н. Дронова, С. Соколенко, М. Портер тощо. У той же час, у пропонованих науковцями РІС існують певні недоліки, не знайшла належного висвітлення в публікаціях така важлива складова РІС як інноваційні кластери, що й обумовлює необхідність подальшого дослідження цих питань.

Мета статті – удосконалення моделі регіональної інноваційної системи з урахуванням основних чинників інноваційного потенціалу регіону та визначення теоретичних засад формування інноваційного кластеру як складової РІС.

Виклад основного матеріалу. Дослідження РІС обумовлена тим, що значна частина інноваційної діяльності здійснюється на рівні регіонів, регіональних кластерів або навіть на рівні міст. Інституціональне середовище, соціально-культурні особливості, рівень людського капіталу, науково-технічні та виробничі компоненти регіонів визначають створення і розвиток певних технологій.

Регіональну інноваційну систему можна подати як публічно-приватний форум співпраці бізнесу, регіональної адміністрації, органів місцевого самоврядування та держави, в якому представлені науково-дослідні, освітні установи, структури сприяння

та трансферу інновацій, а також недержавні організації, які створюють можливість активізувати місцеві чинники росту та краще використовувати існуючий економічний потенціал [7]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що ефективне функціонування регіональної інноваційної системи передбачає необхідність забезпечення в рамках інноваційного процесу ефективної взаємодії органів державного регіонального управління і господарюючих суб'єктів.

Одна з головних цілей формування РІС – створення науково-технічних і технологічних, соціально-економічних і правових умов та механізмів для забезпечення стійкої динаміки зростання економіки і рівня життя населення на основі направленої трансформації економіки регіону і збільшення частки продукції з високою доданою вартістю, а також створення і відтворення інноваційного потенціалу, що забезпечує умови стійкого і випереджаючого розвитку ключових переробних і оброблювальних галузей, а саме нафто- і газохімічної, лісообробної, кольорової металургії, харчової, авіаційної та атомної тощо.

Як підкреслюють В. Третяк та Н. Дронова [5], створення РІС – це не тільки сприятливе для інновації інституціональне середовище. У межах регіональної інноваційної системи ефективно реалізується вся потужність державної фінансової підтримки фундаментальних наукових досліджень, а також можливість здійснення фінансування приватними фінансовими та нефінансовими організаціями. Тому регіональна інноваційна політика може розглядатися як стратегія або набір стратегій реалізації інноваційних пріоритетів у межах національних інноваційних систем.

Доцільність формування РІС зумовлена такими чинниками [5, 6]:

- урахування індивідуальних особливостей соціально-економічної структури регіонів і спрямування на збереження та зміцнення вже сформованої в регіоні системи;

- передбачені важелі стимулювання інноваційної активності об'єктивно змушують учасників інноваційного процесу перейти до комерціалізації науково-технічних знань;

- створення сприятливих умов для розвитку інноваційного бізнесу дозволяє розв'язати низку гострих соціально-економічних проблем шляхом створення нових робочих місць;

формування РІС як сукупності підприємств і організацій, що працюють в інноваційній сфері регіону, дозволяє виявити можливі типи їхньої взаємодії з метою розробки регіональних інноваційних програм, формування регіональної інноваційної політики;

- функціонування РІС в Україні повинно бути спрямоване на максимально ефективне використання наявного інноваційного потенціалу регіонів і вирішення, таким чином, першочергових завдань соціально-економічного розвитку;

- виділення РІС як окремого самостійного об'єкта управління є однією з ключових умов постійної орієнтації науково-дослідних організацій на реалізацію програм регіонального розвитку.

Українськими науковцями вже запропоновано декілька моделей РІС. Так, наприклад, А. Дегтяр та Т. Самофалова [2] пропонують схему РІС, у центрі якої знаходиться регіональна інноваційна агенція як координаційний орган із питань державної інноваційно-інвестиційної політики, що забезпечуватиме інформаційну та фінансову складові інноваційно-інвестиційного процесу на макрорівні. Недолік цієї схеми, на нашу думку, відсутність будь-якої ролі вищих навчальних закладів, які традиційно є виробниками новацій. Л. Яремко [6] в пропонованій РІС акцентує увагу на двох складових інституційного забезпечення інноваційного розвитку: інформаційній мережі нововведень та центрах упровадження технологій. Однак, поза увагою

дослідників залишається одна з основних складових РІС – інноваційні кластери, що і зумовлює необхідність дослідження їхньої сутності в контексті формування РІС.

Наукові дослідження показали, що схема регіональної інноваційної системи може бути подана у вигляді моделі, яка включає в себе суб'єкти інноваційного ринку (споживачів і виробників інновацій) та складові інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності: технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, інноваційні кластери та ін., а також органи місцевої влади (рис 1.). У цьому дослідженні, як уже зазначалося, ми детально розглянемо лише інноваційні кластери, що не отримали належного висвітлення в науковій літературі і мають велике значення з практичної точки зору.

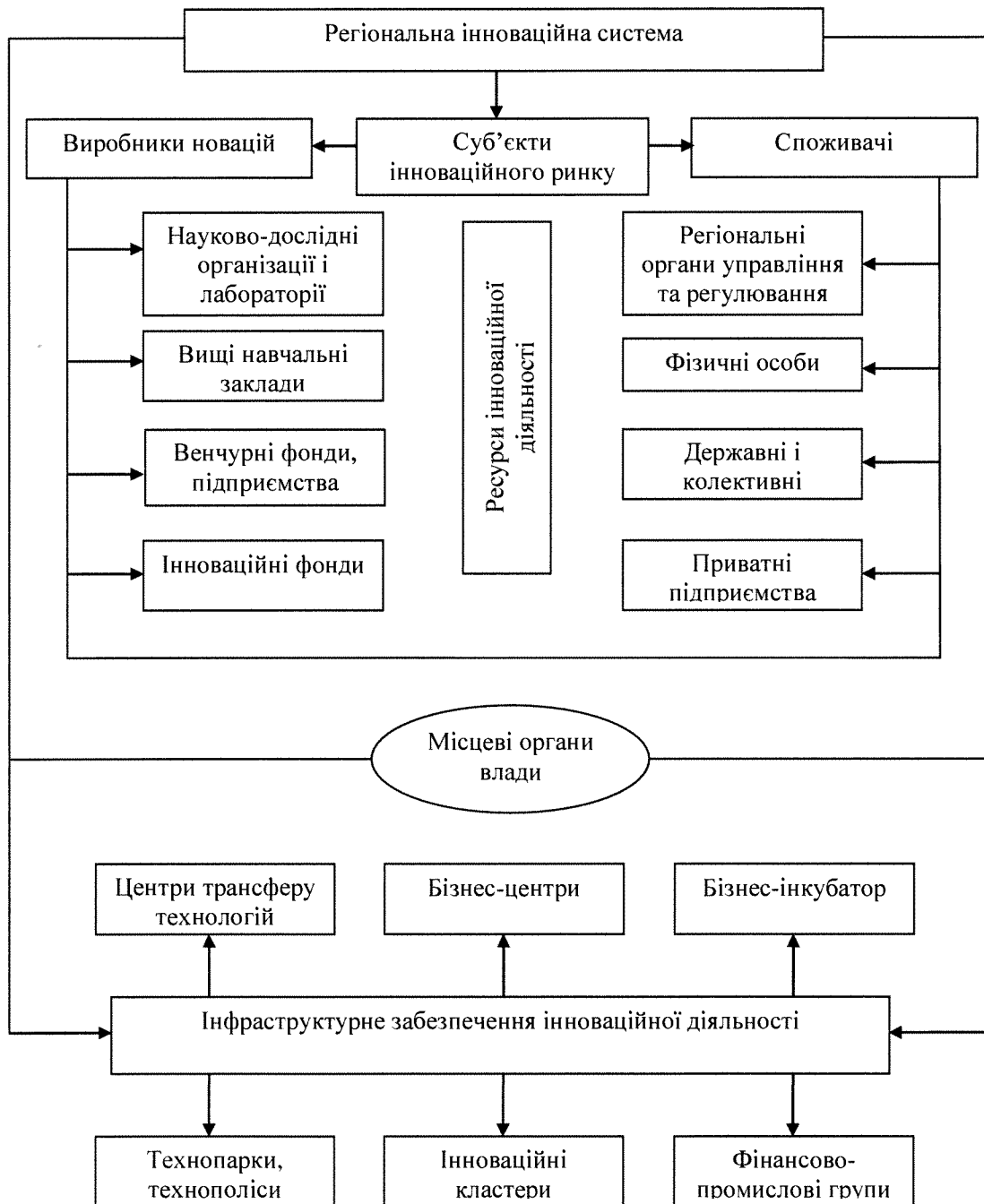

Рис. 1. Модель регіональної інноваційної системи

Слід зазначити, що місцеві органи влади в РІС виконують функції як регулюючого органу інноваційної діяльності, так і розробника регіональних інноваційних програм за участю суб'єктів інноваційного ринку. Регіональне регулювання інноваційної діяльності передбачає наявність системи скоординованих дій регіональних органів влади і управління, спрямованих на реалізацію цілей і завдань, що вирішуються в процесі формування і функціонування РІС.

При цьому місцеві органи влади можуть використовувати прямі і непрямі стимулювання інноваційної діяльності в рамках функціонування РІС. До основних прямих методів можна віднести: часткове бюджетне фінансування розроблених регіональних інноваційних програм та участь у розвитку інноваційної діяльності повністю або частково на умовах пайової участі із зацікавленим виконавцем розробок. Серед непрямих методів можна виділити: запровадження системи спрощеної видачі ліцензій, патентів, дозволів на здійснення інноваційної діяльності, надання інноваційних кредитів, позик, устаткування в лізинг з пільговою сплатою відсотків і можливістю відстрочення по їх сплаті та податкові пільги господарюючим суб'єктам, що займаються інноваційною діяльністю, та ін.

На нашу думку, інноваційний кластер регіону повинен містити такі складові: інноваційна, освітньо-інформаційна, фінансова, виробнича (рис. 2).

Рис. 2. Складові інноваційного кластеру

Потенціал комерційної співпраці підприємств, таких як науково-дослідні організації, інноваційні біржі та банки, державні і недержавні фонди підтримки інновацій, об'єднані в інноваційний кластер, може бути значним, оскільки є можливість використовувати переваги двох способів координації в економічній системі – внутрішньофірмової ієрархії та ринкового механізму.

Як зазначає С. Соколенко [4], інноваційні кластери характерні для промислово розвинутих країн, однак існує низка винятків серед яких кластери, що орієнтуються у своїй діяльності на наукоємні напрями і мають необхідний потенціал для адаптації до високих технологій, здатні розробляти і швидко вводити на ринки нові вироби і

процеси. Проте, на нашу думку, інноваційні кластери можуть успішно функціонувати в будь-якій країні та в будь-якому регіоні за наявності сприятливих умов для створення об'єднання взаємопов'язаних підприємств та державної політики, спрямованої на розвиток інноваційної складової, тобто належної законодавчої та фінансової підтримки.

М. Портер виділяє шість основних факторів, що сприяють успішному розвитку кластера в регіоні, а саме:

- умови попиту (регіон має розвинений попит на продукцію галузі);
- умови факторів виробництва (регіон має ресурси, що інтенсивно використовуються в галузі);
- розвиток суміжних та підтримуючих галузей (розвинена інфраструктура);
- стратегія фірм, структура ринку та конкуренція;
- випадок;
- політика держави [3].

Аналізуючи ці фактори стосовно інноваційного кластеру, можна сказати, якщо підприємства, об'єднані в кластер займаються виготовленням продукції, яка є інноваційною, новаторською, то покупці знайдуться в будь-якому випадку, питання лише в тому, чи виходить ця продукція на державний або міжнародний ринок.

Питання ресурсної бази також стає неактуальним, оскільки якщо є ідеї отримання альтернативних джерел ресурсів або створення заміників, то втілення їх у життя дозволить позбавитися від необхідності мати близьке до родовищ ресурсів розташування. Розвинена інфраструктура однаково необхідна та важлива як для звичайного, так і для інноваційного кластера, а що стосується суміжних та підтримуючих галузей, то їх можна віднести до сфери інноваційної діяльності, оскільки новаторські ідеї потрібні на всіх стадіях виробництва. Стратегія фірм – безперечний фактор успіху інноваційного кластеру, а також для інноваційного кластеру вагомий для успіху такий фактор як випадок. Стосовно ж державної політики, то слід сказати, що метою держави має бути зацікавлення підприємців до залучення інновацій у виробництво через пільгове оподаткування інноваційних продуктів, дотації на розвиток науково-дослідних інститутів, створення фондів підтримки інновацій.

Отже, факторами успіху для інноваційних кластерів є: інноваційні ідеї науковців та винахідників; стратегія фірм; державна підтримка; інноваційна активність конкурентів.

Серед переваг інноваційного кластеру як складової частини інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності на рівні регіону можна назвати такі:

- створення високоінноваційної, а отже, конкурентоспроможної продукції на різних рівнях – місцевому, регіональному, загальнодержавному, міжнародному;
- акумулювання наукових розробок, ідей, напрацювань та їх цілеспрямоване використання;
- зменшення ризиків втрат для венчурних компаній та інших фондів, що займаються фінансуванням інноваційних ідей, через незацікавленість споживачів у результатах праці винахідників;
- інноваційні кластери стимулюють технологічний прогрес;
- залучення до інноваційного кластеру освітніх установ сприятиме цілеспрямованій та ефективній підготовці кадрового складу підприємств кластера;
- інноваційні кластери найсприятливіші об'єкти інвестування;
- баланс ринкової ефективності та соціальної гармонії.

Висновки. Таким чином, формування ефективно діючої РІС – важлива передумова формування інноваційного розвитку економіки регіону. Для цього необхідна, в першу чергу, зацікавленість як суб'єктів інноваційного ринку, так і

місцевих органів влади, створення належного інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності регіону.

Отже, однією з першочергових завдань, що стоять перед регіоном, є пошук нарощення конкурентних переваг виробництва через створення інноваційних кластерів, що сприятимуть розвитку економіки не лише на регіональному рівні, а й на загальнодержавному.

Література

1. Бубенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні / П. Бубенко, В. Гусєв // Економіка України. – 2004. – № 8. – С. 33–39.
2. Дегтяр А. О. Організаційне забезпечення інноваційно-інвестиційного відтворення на регіональному рівні / А. О. Дегтяр, Т. О. Самофалова // Держава та регіони: сер. «Державне управління». – 2007. – № 1. – С. 52–56.
3. Портер М. Конкуренція / М. Портер – М. : Вільямс, 2005. – 608 с.
4. Соколенко С. Кластери в глобальній економіці / С. Соколенко – К. : Логос, 2004. – 848 с.
5. Третяк В. В. Регіональна інноваційна система як основний об'єкт формування інноваційної політики / В. В. Третяк, Н. В. Дронова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 3 (93). – С. 131–137.
6. Трухин С. А. Принципы формирования инновационной структуры региона / С. А. Трухин // Реформирование промышленности: проблемы и решения : сб. науч. докладов Межрегиональной науч.-практ. конф. – Барнаул : Изд-во АлтГТУ, 2003. – С. 204–211.
7. Яремко Л. А. Регіональна інноваційна система / Л. А. Яремко // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 103–112.

Summary. Investigational essence of the regional innovative system. The model of the regional innovative system is improved. Investigational possibility of forming innovative a cluster. Grounded necessity of creation of innovative clusters for a region.

Keywords: region, regional innovative system, innovative cluster, subjects of innovative market.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2010